

Ն Կ Ա Ր Ի Չ Ն Ե Ր

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

(ՎՍԵԻՈԼՕԴ ԳՍՐՇԻՆԻ)

(Թարգմ. Տիգրան Յովհաննիստան)

Ա.

Դ Ե Դ Ո Վ

Այսօր ինձ այնպէս եմ ղգում, կարծես մէջքիցս ահագին սար վայր ընկած լինի: Անսպասելի բախտաւորութիւն: Կորէ՛ք ինձեաների ուսագիրներ, հեռու գործիքներ ու կանխահաշիւներ:

Իայց ամօթ չէ՛, որ այսքան ուրախութիւն է պատճառում ինձ խեղճ մօրաքրոջս մահը և ինչո՞ւ. միայն նորա համար, որ նորա թողած ժառանգութեան շնորհիւ ես այժմ կարող եմ զուրս գալ ծառայութիւնից, թողնել պաշտօնս: Ասենք, նա մեռնելիս խնդրեց ինձ բոլորովին անձնատուր լինել իմ սիրած գործին և այժմ ես ուրախանում եմ, մասամբ և նորա համար, որ կատարում եմ նորա ջերմ ցանկութիւնը: Երէկ էր... Ինչպէս զարմացու մեր գլխաւորը, երբ որ իմացաւ, թէ ես պաշտօնս թողնում եմ: Իսկ երբ ես բացատրեցի նրան ծառայութիւնից զուրս գալուս պատճառը, ֆնաց ապշած:

— Գեղարեւոտի սէրի՛ց... չը՛մ... խնդրեք տէ՛ք:

Էլ ոչինչ չ'ասեց, շուտ եկաւ ու գնաց: Ինձ էլ հէնց այդ էր պէտք և. միայն այդ: Ես ազա՛տ եմ, ես նկարի՛չ եմ: Սրանից բարձր էլ ի՞նչ երջանկութիւն կը լինի:

Սիրտս ուզեց գնալ մի տեղ, հեռանալ մարգկանցից և Պետերբուրգից. նաևակ վարձեցի ու գետովը դուրս եկայ ծովը: Զուրը, երկինքը, հեռու՝ արևում փայլող քաղաքը, ծովեզրի՝ կապույտին առող՝ անտառները, կայմերի ծայրերը Կրոնշտադի նաւակայանում, յետ ու առաջ սլացող բաղմաթիւ շոգենաւերը և մօտովս սահող առագաստանաւերն ու մակույկները—բոլորը կարծես առաջւանդ չը լինէին. բոլորը այս անգամ ինձ ուրիշ կերպ էին երևում: Այդ բոլորը իմն է, այդ բոլորը իմ իշխանութեան տակ է, այդ բոլորը ես կարող եմ վերցնել, դուրս բերել կտաւի վերայ և դնել գեղարւեստի ոյժին զմայլած ամբոխի առաջ: Ասենք արջը չը սպանած մորթին ծախել չի լինի, ես հօ՛ղեւ այնքան էլ մի երևելի նկարիչ չեմ...

Մակույկը կտրելով ջրի մակերևութը արագ առաջ էր գնում: Թիաւարը, որ մի բարձրահասակ, առողջակազմ ու գեղեցիկ երիտասարդ էր՝ կարմիր շապիկ հագած, անդադար շարժում էր թիւերը՝ մէկ կռնում էր առաջ, մէկ յետ էր ձգւում, սաստիկ առաջ մղելով նաւակը ամեն մի շարժումից յետոյ: Արեւ մայր էր մտնում և այնպէս շլացուցիչ կերպով խաղում էր նորա երեսին ու կարմիր շապիկի վերայ, որ իմ մէջ ցանկութիւն ծագեց նկարել նորա պատկերը. միշտ հետս ունենում եմ կտաւի կտորներ, ներկեր ու վրձիններ արկղիկում:

—Մի՛ թիաւարի, մի րոպէ հանգիստ նստի. ուզում եմ սլատկերդ նկարել, ասացի ես:

Թիւերը վայր գցեց:

—Այնպէս նստի, իբր թէ թիւերը վրայ ես բերում:

Նա վերցրեց թիւերը, թափով տարաւ բերեց նրանց այնպէս, ինչպէս թռչունը թափահարում է թևերը, և այդպէս սառած մնաց այդ գեղեցիկ դիրքում: Ես շտապով քաշեցի մատիտով եզերագիծը (КОНТУРЪ) և սկսեցի նկարել: Մի առանձին հրճւանքով էի շաղախում ներկերը: Ես գիտէի, որ էլ ամբողջ կեանքումս ոչ ոք ինձ նրանցից չի բաժանի:

Թիաւարը շուտով սկսեց յոգնել, նորա դէմքի կտրիճ արտայայտութիւնը շուտով փոխւեց, դարձաւ թմրած ու տաղտկացած: Նա սկսեց յօրանջել և մի անդամ մինչև անգամ թևով երեսը սրբեց, որի համար նա պէտք է գլուխը ծռէր դէպի թիակը: Շտապի ծալ-

քերը բոլորովին անյայտացան: Սիրտս ուզում էր ճաքել: Ձիգրս գալիս է, երբ որ նկարելու օրինակը շարժւում է:

—Մի քիչ հանգիստ նստի, եղբայր:

Նա ծիծաղեց:

—Ի՞նչ ես ծիծաղում:

Նա ամօթխած կերպով ժպտաց և ասաց.

—Ձարմանքս է գալիս, աղա:

—Ի՞նչն է զարմանքդ բերում:

—Այն որ, կասես՝ ես հազւագիւտ բան եմ, որ ինձ քաշում էք. կարծես՝ պատկեր քաշելիս լինէք:

—Հէ՛նց պատկեր էլ գուրս կը գայ, սիրելի բարեկամ:

—Ինչներին՞դ պէտքն է:

—Վարժութեան համար: Ա՛յ, կը քաշեմ, կը նկարեմ փոքր պատկերներ, յետոյ կը սկսեմ մեծերն էլ նկարել:

—Մեծե՞րը:

—Հա, թէկուզ տասը արշինանոց:

Նա լռեց, յետոյ լուրջ կերպով հարցրեց.

—Սրբի պատկերներ էլ կարող էք նկարե՞լ:

—Սրբի պատկեր էլ կարող եմ. բայց ես միայն հասարակ նկարներ եմ քաշում:

—Հասկացայ:—Նա ընկաւ մտածմունքի մէջ և նորից հարցրեց:

—Ինչի՞ համար են:

—Ի՞նչը:

—Այդ նկարները...

Ի հարկէ՛ ես նրան գեղարւեստի նշանակութեան մասին դասախօսութիւն չը կարդացի, այլ միայն ասացի, որ այդ նկարներին լաւ գին են տալիս, հազար, երկու հազար ռուբլի և աւելի: Նա բոլորովին գոհ մնաց իմ պատասխանովը. դրանից յետոյ էլ ոչինչ հարց չը տուեց: Ետիւդը շատ լաւ դուրս եկաւ (շաա գեղեցիկ են մայր մոնոդ արեով լուսաւորւած շիլա շաւղկի վառ գոյները) և ես տուն փերադարձայ բոլորովին երջանիկ:

Բ.

Ր Ե Ա Ր Ի Ն Ի Ն:

Առաջիս կանգնած է ծերունի Տարասը, որից մենք պետք է պատկեր օրինակենք. նա շատ ձգում է, պրոֆեսոր Ն-ը պատկերել է ձեռքը գլխին դնի, որովհետև դա «չաա կլասսիկական գիրք է»¹⁾։ Ձորս կողմն լիքը մարդիկ են, այդ իմ ընկերներս են, որոնք, ինչպես և ես՝ նստած են նկարակալների (мольберты) առաջ, ներկերի պնակներն ու վրձիները ձեռներին։ Ամենի առաջին նստած է Դեղովը, որ թէև պէջգածիստ (ընութեան տեսարաններ նկարող) է, բայց շատ եւանդով նկարում է Տարասի պատկերը։ Դասատանը ներկերի, ձէթի ու բւեկինի (терпентинъ) հոտ է կանգնած. արիւմ է խորին լռութիւն։ Ամեն կէս ժամից յետոյ Տարասին հանգիստ է տրուում. նա նստում է փայտէ արկղի ծայրին, որ պատուանդանի տեղ էր բռնում մինչև այդ ժամանակ, և «օրինակից» դառնում է հասարակ մերկ ծերունի, խաղացնում է երկար ժամանակ անշարժ մնալուց փայտացած ձեռներն ու ոտները, կառավարւում է առանց թաշկինակի և աչքոյ։ Նշակերտները խուռւում են նկարակալների շուրջը, նայելով միմեանց նկարածներին։ Իմ նկարակալի մօտ միշտ լիքն են լինում. ես գեղարւեստական ճեմարանի ամենաընդունակ աշակերտների թւում եմ համարւում և մեծ յոյս եմ տալիս դառնալու «մեր դասագլուխներից» (корифей) մէկը. այդ «մեր դասագլուխներից մէկը» յայտնի գեղարւեստական կրիտիկոս պ. Վ. Ս-ի խօսքն է, որ արդէն վաղուց ասել է, թէ «Բեաբինինից վերջը մարդ դուրս կը գայ»։ Դորա համար է, որ բոլորը նայում են նկարին։

Մի հինգ րոպէից յետոյ բոլորը նորից նստում են տեղները, Տարասը բարձրանում է պատուանդանի վերայ, ձեռքը դնում է գլխին ու մենք սկսում ենք ներկել, ներկել...

Ու այսպէս ամեն օր։

Ձանձրանալի է, չէ՞։ Նս էլ վաղուց համոզւել եմ, որ այդ

¹⁾ Այստեղ թարգմանութիւնը չի կարող արտապաշտել արեւ բոլորը ինչ որ կալ բնագրում։ Բնագրում դուրս է բերած աղաւաղած ռուսերէն լեզուով խոսքով գերմանացի պրոֆէսոր. — «ИЩЕВЪ КЛАССИЧЕСКІЙ ПОЗЕ»

բոլորը շատ ձանձրանալի է։ Բայց ինչպէս, որ շոգեհան խողովակը բաց՝ շոգեկառքը կամ պէտք է գլորւի բեւերի վրայով, մինչև որ գոլորշին հասնի կամ թէ բեւերից դուրս թոկերով երկաթէ ու պղնձէ հրեշային սարքից բեկորների կոտ դառնայ, այնպէս էլ ես... Ես բեւերի վերայ իմ նրանք պինդ գրկում են իմ անիւները. իսկ եթէ նրանցից դուրս գամ, ինչ կը լինի այն ժամանակը՝ Նո՛ւ ինչ էլ լինի՝ պէտք է անպատճառ գլորւելով հասնեմ կայարանին, չը նայելով որ այդ կայարանը ինձ մի խաւար փոս է թւում, որի մէջ ոչինչ ջոկել չի կարելի։

Ուրիշների տեսելով այդ գեղարւեստական գործունէութիւն է։ Որ այդ գեղարւեստական բան է իօսք չը կայ, բայց թէ այդ գործունէութիւն է...

Յուցահանդէսի նկարներին նայելիս, ինչ կ'ը տեսնուի նրանցում։ Պատահաւ, որի վերայ քսւած են ներկեր այնպիսի դասաւորութեամբ, որ զանազան առարկաներից ստացած տպաւորութիւնների նման՝ տպաւորութիւն են գործում։ Մարդիկ նայում են ու զարմանում. այդ ո՞նց են ներկերը այդպէս հնարքով դասաւորել։ Ել ուրիշ ոչինչ։ Իրա մասին ամբողջ հասողորներ, անթիւ գրքեր են գրւել. նրանցից շատը ես կարդացել եմ։ Բայց այդ Տէները, Կարիերները, Կուզլերները ու առհասարակ գեղարւեստի մասին գրող բոլոր հեղինակները, Պրուդոնն էլ հետը հաշւելով, ոչինչ չեն ապացուցանում։ Նրանք խօսում են թէ ինչ նշանակութիւն ունի գեղարւեստը, իսկ իմ գլխումը, կարդալուց, անպատճառ մի միայն է ծագում թէ որ նա նշանակութիւն ունի։ Ես չեմ տեսել սկի, որ լաւ պատկերը մարդու վերայ լաւ ազդեցութիւն գործած լինի. էլ ինչո՞ւ պէտք է հաւատամ այդ ազդեցութեանը։

Ինչու հաւատամ։ Հաւատալը որ ինձ պէտք է, անհրաժեշտ է, բայց ինչպէս հաւատամ։ Ինչպէս համոզւեմ, որ ամբողջ կեանքիս ընթացքում չը պէտք է ծառայեմ բացառապէս ամբոխի յիմար հետաքրքրութեանը (դեռ լաւ է որ հետաքրքրութեանը ծառայեմ և ոչ ուրիշ բանի, օրինակ, զգւելի զգացմունքներ գրգռելուն) և մի որ և է հարստացած երկոտանի փորի սնափառութեան, որ սառը, առանց շտապելու կը մօտենայ իմ սիրելի նկարին, իմ հոգուց բղխած, սրտիցս քամւած նկարին, որ ոչ թէ վրձինով ու ներկով,

այլ նեարդերովս ու արիւնովս եմ նկարել, ու կմբթմբթացնի՝ «հըմ... ոչի՛նչ», ձեռը կը կոխի ուռած գրպանը, կը շարտի ինձ մի քանի հարիւր բուբլի ու կը տանի նրան ինձանից, Կը տանի նրան յուզմունքներիս, անքուն գիշերներիս, դարդերիս ու ուրախութիւններիս, հրճւանքներիս ու հիասթափումներիս հետ: Ու նորից կսկսես միայնակ թափառել ամբոխի մէջ, Կսկսես մեքենայաբար նկարել դիմացիդ օրինակից երեկոյեան, մեքենայաբար նկարել նոյնը առաւօտեան, արագ յառաջադիմութեամբդ զարմացնելով պրօֆեսսորներիդ: Ինչի՛ համար ես անում այդ բոլորը, ո՛ւր ես գնում:

Ահա չորս ամիս է արդէն ինչ ծախել եմ վերջին նկարս, իսկ նոր նկարի համար դեռ ոչ մի միտք չի ծագել գլխումս: Շատ լաւ կը լինէր, եթէ մի բան ծագէր երեւակայութեանս մէջ... Մի կարճ ժամանակ կընկնէի կառարեալ մոռացութեան մէջ. կը խորասուզէի նկարիս մէջ, կը փակէի երեւակայութեանս աշխարհում ինչպէս վանքում, միայն նկարիս վերայ կը մտածէի: «Ո՛ւր, ինչո՞ւ» հարցերը՝ աշխատելու ժամանակ անհետանում են. գլխումդ մի միտք կայ միայն, միայն մի նպատակ և նրա իրագործելը քեզ զւարճութիւն է պատճառում: Նկարը մի ամբողջ աշխարհ է, որի մէջ ապրում ես և որի առաջ պատասխանատու ես:

Այդտեղ անհետանում է կենսական աշխարհային բարոյականութիւնը. դու ստեղծում ես քո նոր աշխարհում նոր բարոյականութիւն և նորա մէջն ես զգում քո արդարութիւնը, արժանաւորութիւնը կամ ոչնչութիւնն ու ստութիւնը, ինքնուրոյն կերպով, անկախ կեանքից:

Բայց միշտ նկարել չի կարելի: Իրիկնապահի մութը ընդհատում է պարապմունքդ, դառնում ես դէպի իրական կեանքը, և նորից լսում մշտական հարցը «ինչո՞ւ», որ չի թողնում քնես, զգում է տենդի մէջ. շուռէ շուռ. ես գալիս անկողնում, նայում ես մութ տարածութեանը, կարծես խաւարի մէջ մի տեղ դրած լինի այդ հարցի պատասխանը: Եւ քնում ես առաւօտայ դէմ մեռելի նման, որ զարթնես ու ընկնես երազի մի ուրիշ աշխարհ, որտեղ ապրում են միայն քեզնից ծնունդ առած պատկերները, որոնք մարմնանում ու պարզում են քո առաջ կտաւի վերայ:

— Ինչո՞ւ չէք նկարում, Ռեաբինին, բարձր ձայնով հարցրեց ինձ հարեանս:

Նս այնպէս խորասուզել էի մտածմունքներիս մէջ, որ ցնցւեցի խելով այդ հարցը: Պնակը բռնած ձեռքս թուլացել կախ էր եղել. վրձինները ցիր ու ցան թափւել էին յատակի վրայ: Նայեցի էտիւղիս. նկարած պրծած էր և լաւ նկարած. Տարասը՝ կարծես՝ կենդանի կանգնած լինէր կռաւի վրայ:

— Վերջացրել եմ, պատասխանեցի հարեանիս:

Դասն էլ վերջացաւ: Տարասը իջաւ արկղի վրայից, սկսեց շորերը հագնել, բոլորը թխթխկացնելով հաւաքում էին իրանց բաները: Սկսեցին բարձրաձայն խօսել: Մօտեցան ինձ, գովեցին:

— Մեղա՛լ, մեղա՛լ... Ամենալաւ էտիւղն է, ասում էին ոմանք: Միւսները լուռ էին, նկարիչները չեն սիրում միմեանց գովել:

Գ.

Դ Ե Դ Ո Վ

Ինձ թւում էր, թէ դասընկերներս ինձ յարգում են: Ի հարկէ, պէտք է ասել, այդ բանում ազդեցութիւն ունի մասամբ և իմ համեմատաբար՝ պատկառելի տարիքը, — ամբողջ ճեմարանում միայն Վօլ՝սկին է ինձնից մեծ: Այո, գեղարւեստը զարմանալի ձգողական զօրութիւն ունի: Այդ Վօլ՝սկին պաշտօնաթող օֆիցեր է, մօտ քառասուն և հինգ տարեկան, բոլորովին սպիտակած մազերով. հերոսութիւն չէ միթէ այդ հասակում մտնել ճեմարան, նորից սկսել սովորել: Բայց շատ տոկուն կերպով աշխատում է. ամառը առաւօտանից մինչև երեկոյ էտիւղներ է քաշում՝ ինչ եղանակ էլ լինի, մի տեսակ անձնուրացութեամբ. ձմեռը ցերեկով անդադար էտիւղներ է է քաշում, իսկ երեկոյեան նկարում է: Երկու տարւայ մէջ մեծ յառաջադիմութիւն է արել, չը նայելով որ բնականից շատ էլ մեծ ձիրք չ'ունի:

Այ, Բեաբինինը-ուրիշ բան է. սատանի ընդունակութիւններ ունի, բայց՝ միւս կողմից՝ սարսափելի ծոյլ է: Զը կարծեմ՝ նրանից նշանաւոր բան դուրս գայ, թէև բոլոր երիտասարդ նկարիչները նորա երկրպագուներն են: Մանաւանդ օտարոտի է թւում ինձ նորա սէրը դէպի րէալական ասւած նիւթերը. նկարում է տրեխներ, գիւղացու կապա, կարծես առանց այդ էլ աչքներս չի յոգնել իսկական տրեխ-

ներից. բայց գլխաւորն այն է, որ համարեա սկի չի աշխատում: Երբեմն նստում է և մի ամսում այնպիսի պատկեր է նկարում, որ բոլորը գոռում են, թէ հրաշք է. ասենք այն էլ են ասում, որ տեխնիկայի կողմից շատ թերութիւններ ունի (իմ կարծիքով՝ նորա տեխնիկան շատ ու շատ թույլ է). իսկ յետոյ մինչև անգամ էտիւֆ քաշելն էլ է թողնում, մուալլ ման է գալիս ու ոչ ոքի հետ չի խօսում, մինչև անգամ ինձ հետ, թէև, երևում է, ինձնից այնքան չի փախչում, ինչքան միւս ընկերներից: Տարօրինակ պատումն է: Շատ զարմանալի են թւում ինձ այդպիսի մարգիկ, որ չեն կարողանում կատարեալ բաւարարութիւն գտնել գեղարւեստի մէջ: Ձեն կարողանում դրանք հասկանալ, որ ոչ մի բան այնպէս չի նսեմացնում մարդու, ինչպէս գեղարւեստական ստեղծագործութիւնը:

Երէկ նկարս վերջացրի, դուրսը դրեցի որ հասարակութիւնը տեսնի, ու այսօր արդէն եկել էին գինը հարցնելու: 300-ից արժան չեմ ծախի: Արդէն 250 էին տալիս. իմ կարծիքով մի անգամ որ նշանակեցիր գինը, էլ չը պէտք է պակսեցնել: Այդպիսիներին յարգում են գնողները: Այժմ հօ՛սկի չեմ պակսեցնի, քանի որ նկարս անկասկած կը ծախուի. նկարի նիւթը ընթացիկ ու դուրեկան է— ձմեռւան վերջալոյս. ծառերի սև բները նկարի առաջին մասում լաւ պատկերանում են շառագունած երկնքի վրայ: Կ.-ը այդպէս է նկարում և ի՛նչպէս լաւ են գնում նորա բաները: Ասում են՝ միայն այս ձմեռ քսան հազարի չափ աշխատել է: Վատ չէ, կարելի է ապրել: Ձեմ հասկանում, ինչպէս են կարողանում մի քանի նկարիչներ աղքատ մնալ: Ա՛յ, Կ.-ի ամենափոքր կտաւի կտորն էլ զուր չի կորչած, ծախւում է: Պէտք է դուզ վերաբերել գործին, մինչև նկարը վերջացնելը— դու նկարիչ, բանաստեղծ ես, հէ՛նց որ նկարեցիր, պրծար-դու աււտրական ես, ու ինչքան ճարպիկ տանես գործդ, այնքան լաւ է: Հասարակութիւնն էլ մեզ է շատ անգամ աշխատում խաբել:

Դ.

Ր Ե Ա Ռ Ի Ն Ի Ն

Ես կենում եմ Սրեդնի Պրոսպեկտ փողոցում և օրէնքը շորս անգամ անց ու դարձ եմ անում գետեզերքում, ուր ափին են մօտենում օտարազգի շոգենաւերը: Ես սիրում եմ այդ տեղը, նա ինձ շատ նիւթ է աւել նկարներին համար. ինձ դուր է գալիս այնտեղի խալտաճամուկ տեսարանը, եռ երոզ կեանքը, իրարանցումը ու աղմուկը: Այդտեղ նայելով անուորդներ (ВОДОУС) ու բռնաքաշ ձախարակներ պտտող, հակեր կրող ու բարձաժ սալակներ քաշող մշակներին ես սովորեցի նկարել բանւոր մարդու պատկեր:

Ես տուն էի գնում պէյզաժիշտ Դեդովի հետ: Պա մի բարի մարդ է, անմեղ, ինչպէս և իւր պէյզաժը, ու սաստիկ սիրահարւած է իւր արւեստի վերալ, Այ, դորա համար կասկած ասած բանը գոյութիւն չունի. տեսածը նկարում է. գետ տեսաւ գետ կը նկարի, ծահիճ տեսաւ ծահիճ կը նկարի: Ինչի՞ պէտքն է այդ գետը, այդ ծահիճը, — այդպիսի հարց երբէք նորա մօքով չի անց կենայ: Նա, ըստ երևոյթին, կրթւած մարդ է, գոնէ՝ ինժեներ է աւարտել: Պաշտօնը թողել է. փառք Աստուծոյ, մի ժառանգութիւն է ստացել, որի շնորհիւ կարող է առանց աշխատելու ապրել: Այժմ նկարում է ու նկարում. ամառը՝ առաւօտւանից մինչև երեկոյ նստած դաշտում կամ անտառում էտիւդ է քաշում, ձմեռը առանց հանգիստ առնելու յօրինում է արշալոյս, վերջալոյս, անձրեւի, ձմեռւայ, զարնան սկիզբն ու վերջը և այլն: Ինժեներութիւնը մոռացել է, և չի էլ ցաւում, որ մոռացել է: Միայն, նաւահանգստի մօտով անցնելիս յաճախ բացատրում է ինձ ահագին թուջի ու պողպատէ զանգւածների — մէքենաների մասերի, կաթսաների և շոգենաւից ափը վալք բերող ուրիշ այլ և այլ առարկաների նշանակութիւնը:

— Նայէ՛ք, ինչ ահագին կաթսայ են բերել, ասեց ինձ երէկ Դեդովը խփելով ձեռնափայտով մի կաթսային:

— Միթէ՞ մեզանում չեն կարողանում շինել, հարցրեցի ես:

— Մեզանում էլ են շինում, բայց քիչ, չի բաւականանում: Տեսնո՞ւմ էք, ինչ շատ կն բերել: Շատ էլ անպիտան են շինած:

պէտք կը լինի այստեղ նորոգել, տեսնո՞ւմ էք, կապը բացւում է: Ա՛յ, այստեղ էլ կապակալներն են թուլացել: Գիտէ՞ք, ինչպէս են այդ շինում: Որ իմանաք, դժոխային աշխատանք է: Մէկը նստում է կաթսայի մէջ ու ունենիքով (քեալփաթին) նեքսւից բռնում է մեխի ծայրը, ինչքան ուժումը կայ դէմ տալով նրան կուրծքը, իսկ դրսւից վարպետը թակում է մուրճով ու այսպիսի մեխի գլուխ է շինում:

Նա ցոյց տւեց ինձ մի շարք ուռուցիկ մետաղէ կոճակներ կաթսայի կապի ուղղութեամբ:

—Այդ հօ՛ւ նոյնն է թէ կրծքին խփեն:

—Այո, միւսնոյնն է: Մէկ օր փորձեցի մտնել կաթսայի մէջ, շորս մեխ պնդացնելուց յետոյ հազիւ կարողացայ ինձ դուրս քցել կաթսայից: Կուրծքս բոլորովին ջարդւել էր: Իսկ սրանք մարդ չի հասկանում թէ ինչպէս՝ կարողանում են սովորել այդ բանին: Ասենք, ճանճի նման սատկոտում են, մէկ երկու տարի մի կերպ գիմանում են, յետոյ, եթէ չեն էլ մեռնում, էլ համարեա ոչինչ բանի պէտք չեն գալիս: Հեշտ բան չի ամբողջ օրը կուրծքը դէմ տալ ահագին մուրճի հարւածներին, այն էլ կաթսայում, խեղդող օդում, երեք տակ ծալ եկած: Ձմեռը երկաթը սառւում է, իսկ նա ցրտում պէտք է նստի կամ պարկի երկաթի վերայ: Ա՛յ, այն կաթսայում,—տեսնո՞ւմ էք այն կարմիր, նեղ կաթսան,—նստել էլ չի լինի, պարկի կողքիդ վերայ ու կուրծքդ դէմ սուր:

Դժուար գործ է այդ խլուկների (ГЛУХАРЬ) արհեստը:

Խլո՛ւկ:

—Այո՛, բանւորներն են այդ անունը կպցրել նրանց:

Այդ շառաչիւնից շատ անգամ նրանք խլանում են: Եւ ի՛նչ էք կարծում, շա՞տ են ստանում նրանք այդ դժոխային աշխատանքի համար: Մի քանի գրօշ: Որովհետեւ դրա համար ոչ հմուտ թիւն է պէտք, ոչ շնորհք, այլ լոկ մարմին...:

Եթէ իմանայիք, Բեաթինին, որքան ծանր տեսարաններ են ներկայանում մարդուս այդ բոլոր դործարաններում: Ես շատ ուրախ եմ, որ մշտապէս հեռացայ այդտեղից: Սկզբում, կեանքիցս ձանձրանում էի, նայելով այդ տանջանքներին... Ինչ եմ ասել բնութեանը. նա ոչ ոքի չի նեղութիւն տալիս և ոչ էլ նեղութիւն է զգում երբ

որ մարդ, ինչպէս օրինակ նկարիչներու, ուզում է օգուտ քաղել նրանից....:

Նայէ՛ք Տլա, Նայէ՛ք, ինչ մուգ գոյն է, յանկարծ ընդհատեց Նա իւր խօսքը, ցոյց տալով երկնքի վերայ,—ներքեւը, ա՛յ, ա՛նտեղ, ամպի տակը... Հիանալի՛ է: Մի քիչ կանաչին է տալիս: Ա՛յ, դէ արի ու այդպէս նկարի, հէնց ի՛սկը այդպէս—ոչ չին հաւատա՛յ: Ճիշտ որ լաւ է, չէ՞:

Ես յայտնեցի հաւանութիւնս, թէեւ ճիշտն ասած, ոչինչ հիանալի բան չէի գտնում Պեսերբուրգի երկնքի կեղտոտ—կանաչ կտորում, և ընդհատեցի 'Իեզովի խօսքը, որ սկսել էր հիանալ էլի մի ինչ որ «գոյնով» մի ուրիշ ամպի տակ:

—Ասէք, ինչդեմ, որտեղ կարելի է տեսնել այդ խլուկներին:

—Երթանք միասին գործարան. ես ձեզ ամեն բան ցոյց կը տամ: Թէ կուգէք, մինչև անգամ վաղը կարելի է գնալ: Եւ է իմանում միտք ունէք նկարել այդ խլուկի պատկերը: Ձեռ քաշէք, չ'արժի. մի՛թէ սկի աւելի ուրախ բան չը կայ նկարելու: Իսկ գործարան, եթէ կամենաք, թէկուզ հէնց վաղը գնանք:

Այօօր գնացինք գործարան, ման եկանք, նայեցինք: Խլուկին էլ տեսանք: Նա կծկւած նստած էր կաթսայի մի անկիւնում և դէմ էր տւել կուրծքը «մուրճ»-ի հարւածներին: Կէս ժամ նայում էի նրան. այդ կէս ժամում իմ «մուրճ»-ը մի քանի հարիւր անգամ բարձրացաւ ու իջաւ: Խլուկը կծիկ կծիկ էր գալիս: Ես կը նկարեմ նրա պատկերը:

Ե.

Դ Ե Դ Ո Վ:

Րեաբինին այնպիսի յիմար բան է ուզում անել, որ խելքը գլխին մարդու մտքովն էլ չի անցնի:

Անցեալ օրը նրան տարայ մետաղի գործարանը. ամբողջ օրը մնացինք այնտեղ ամեն բան նախեցինք, ես ամեն բան բացատրում էի նրան (սպասածիս հակառակ՝ մասնագիտութիւնիցս շատ քիչ բան եմ մոռացել), վերջապէս, նրան տարայ կաթսայ շինելու բաժանմունքը:

Այնտեղ այդ ժամանակ մի ահագին կաթսայ էին շինում:

Բեաբինինը մտաւ կաթսայի մէջ ու կէս ժամ նայում էր, թէ ինչպէս է բանւորը մեխի ծայրը բռնում ունելիքով:

Այնտեղից դուրս եկաւ գունատ ու յուզւած. յետ դառնալուց ամբողջ ծանապարհին լուռ էր: Իսկ այսօր ինձ յայտնում է, թէ տրդէն սկսել է նկարել այդ խուկ-բանւորի պատկերը: Այ քեզ գաղափար: Այ քեզ պօէզիա կեղտի մէջ: Այտեղ ես կարող եմ ազատ, առանց ոչ ոքից ու ոչնչից քաշւելու, ասել այն, ինչ որ ամէնքի առաջ ի հարկէ չէի ասի. իմ կարծիքով, այդ ռամկային ուղղութիւնը գեղարւեստի մէջ բոլորովին անհեթեթ, անճոռնի բան է: Ում պէտքն է Բեպինի հուշակաւոր «Բուրլակներ»-ը Խօսք չը կայ, հիանալի են նկարւած. բայց ակօր էլ ոչինչ: Ո՛ւր է զրանում դեղեկութիւն, ներդաշնակութիւն, չքնազութիւն: Իսկ գեղարւեստը նրա համար չէ՞, որ վերարտադրի բնութեան գեղեցիկ կողմերը:

Ինչ եմ ասել իմ նկարին: Մի քանի օր էլ որ բանեմ, կը վերջացնեմ իմ խաղաղ «մալխի առաւօտը»: Լճակի ջուրը մեղմ ծփում է, ուռերի ծիւղքերը ձկնել են ներքեւ. աղօթարանը շաւաղունում է, փետրանման ամպի կտորները վարդի գոյն են ստացել. զառիվայր ամպից իջնում է մի կին ջրքաշը (ВЕРХО) ձեռքին ջուր տանելու խրոնացնելով բազրի երամբ: Ել ուրիշ ոչինչ, հասարակ բան է, բայց ես պարզ զգում եմ, որ այդ նկարում աշխարհքի պօէզիա կայ: Այ, ա՛յդ դեղարւեստ է: Դա մարդու գցում է մեղմ մտախոհութեան մէջ, ամոքում է հոգին: Իսկ Բեաբինինի «խլուկը» ոչ ոքի վերայ ազդեցութիւն չի դործի, հէնց նրա համար, որ ամեն մարդ կ'աշխատի շուտով փախչել նրանից, որ աչքերը չը ծակեն այդ անճոռնի փալասները ու այդ կեղտոտ սֆաթը: Զարմանալի բան է, երաժշտութեան մէջ հօ՛ւն են թոյլ տրւում ականջ ծակող տհաճ ձայներ. հասլա ինչո՞ւ պիտի մենք իրաւունք ունենանք նկարելու անճոռնի, զզւելի պատկերներ: Պէտք է խօսել այդ մասին Լ.-ի հետ. մի փոքրիկ յօդւած կը գրի, Բեաբինինին էլ մի լաւ կը ներկի այդ պատկերի համար:

Արժի, տեղն է նրան:

2.

Բ Ե Ա Ր Ի Ն Ի Ն:

Արդէն երկու շաբաթ է, ինչ էլ ձեմարան չեմ գնում. տանը նստած նկարում եմ: Այդ պարապմունքը բոլորովին տանջել, մաշել է ինձ, թէև յաջող է գնում: Պէտք էր ասել ոչ թէ թէ եւ, այլ եւս առաւել, որ յաջող է գնում: Քանի մօտենում է պրծնելուն, այնքան աւելի եւ աւելի սարսափելի է թւում ինձ նկարածս: Ինձ թւում է նոյնպէս, որ այդ իմ վերջին նկարն է:

Ահա նստած է նա առաջի կաթսայի մութ խորշում, երեք տակ կծկւած, ցնցոտիներով պատած յոգնած շնչասպառ նրան անհրնար կը լինի տեսնել, եթէ մէխերի համար բացած կոլորժակերը չը լինէին: Այդ ծակերից թափանցող լոյսի շրջանակները ընկնում են նրա հագուստին ու երեսին, ոսկէգոյն կսլտերով պսպղեցնում են նրա ցնցոտիների, խճճւած ու մրոտած մօրուքն ու մաղերը, կարմրատակած կեղտախառն քրտինքով ողողւած դէմքը, ջլոտ, մաշւած ձեռների ու քայքայւած լայն ու ներս ընկած կուրծքը: Անգաղար կրկնող զարհուրելի հարւածը զղրգացնում է կաթսան եւ ստիպում է թշառ խլուկին բալոր ոյժը լարել իւր աներևակայելի դիրքը պահպանելու համար: Որքան հնարաւոր էր արտայայտել այդ լարւած ճիգը, ես արտայայտեցի:

Նրբեմն վայր եմ դնում պնակն ու վրձինները եւ նստում եմ պատկերից հետո, ուղիղ նրա դէմնուդէմ: Նս գոհ եմ նրանից, ոչ մի պատկեր ինձ չի փայփայում, այլ տանջում է: Այդ նկարած պատկեր չէ, այլ հասած հիւանդութիւն: Ինչով կը վերջանայ այդ չիւլանդութիւնը, չը գիտեմ, բայց զգում եմ, որ այդ պատկերից յետոյ ինձ համար էլ բան չի լինի նկարելու: Ինչի՞նչ պէտքն են այժմ թռչնորսները, ձկնորսները, որսորդները ամեն տեսակ բնորոշ արտայայտութիւններով ու տիպարանին կերպարաններով: Ինչի՞նչ պէտքն է բոլոր այդ ժամերի ճոխ աշխարհը: Նս էլ ոչ մի բանով այնպէս ազդեցութիւն չեմ գործի, ինչպէս այս խլուկով, եթէ միայն ազդեցութիւն կարող եմ գործել...:

Փորձի համար կանչեցի Դեղովին ու ցոյց տւեցի պատկերս: Նա միայն ուսերը թափ տւեց ու ասեց «է՛, բարեկամ» նստեց, մի կէս

Ժամ նայեց, յետոյ լուռ ձեռ տւեց ու գնաց: Կարծեմ, ազդեց...
Բայց նա իշքան չը լինի, նկարիչ է...

Ես էլ եմ նստում պատկերիս առաջ, ինձ վերայ էլ է ազդում:
Մարդ նայում է ու չի կարողանում աչքը հեռացնել պատկերից,
տանջւում է այդ նահատակած կերպարանքի տեղակ:

Մէկ մէկ մինչև անգամ «մուրճ»-ի հարւածներ եմ լսում: Դա
ինձ կը գժւացնի. պէտք է մի բանով ծածկել:

Կտաւը ծածկել է նկարակալն ու պատկերը, իսկ ես էլի նստած
նրա առաջ, մտածում եմ անընդհատ այն անորոշ ու սարսափելի
բանի մասին, որ այդքան տանջում է ինձ: Արեւը մայր է մտնում
փողոտ ապակիների միջից [Թեք դեղնագոյն շողք գցելով կտաւով
ծածկւած նկարակալի վերայ: Կասես մարդու կերպարանք լինի,
Կասես շերկրի ոգին: լինի «Փառաստում», ինչպէս ներկայացնում են
գերմանացի դերասանները:

Wer ruft mich ¹⁾

Ո՞վ կանչեց քեզ: Ես, ես ինքս ստեղծեցի քեզ այստեղ: Ես
կանչեցի քեզ, բայց ոչ [Թէ այն աշխարհից, այլ խեղդուկ, մութ
կաթսայից, որ դու քո տեսքով սարսափեցնես այս իստակ, լպտտած,
ատելի ամբոխին: Արի՛, դու իմ իշխանութեամբ կտաւին մեխւած
ոգի, նայի նրա վրայից այս Փրակներին ու շէշֆներին, գողա՛ նրանց,
«ես աճող ժանտ եմ: Թունաւորի՛ նրանց սրտերը, զրկի՛ նրանց
քնից, ճիւղղի նման կանգնի՛ նրանց աչքի առաջ: Սպանի՛ նրանց
հանգստութիւնը, ինչպէս իմն սպանեցիր...»

Հա, ո՞նց չէ... Պատկերը նկարած վերջացրած է, դրած ոսկե-
զօծ շրջանակի մէջ, երկու ծառայ կը դնեն ուսներին կը տանեն ձե-
մարան հանդէս դնելու համար: Եւ ահա նա դրած է զանազան
«կէսօրներին» ու «վերջալոյսներին» մէջ աղջկայ ու կատուի կողքին,
մի երեք սաժենանոց գաւազանը Վասկա Շիրանովի ոտը խրող Իւան
Գրոզնով: Մօտ: Խօսք չը կայ, նրան կը նայեն, կը նայեն մինչև ան-
գամ կը գովեն: Նկարիչները կսկսեն քննել նկարը: Բեցենզետները,
ականջ դնելով նրանց խօսակցութիւններին, մատիտով մի բան կը
խզրզեն իրենց ցիշատակարանների մէջ: Միայն պ. Վ. Ս-ն է բարձր

¹⁾ Ո՞վ է կանչում ինձ:

այդ բոլոր կապկոթիւններից. նա նայում է, հաւանում է, գովում է, սեղմում է ձեռքս: Նկարների կրիտիկոս Լ.-ն կատաղութեամբ կը յարձակէ խեղճ խլուկի վերայ, կը դուգուռայ, տուր է սրա գեղեցկութիւնը, ասէ՛ք, ուր է գեղարւեստականը, և կը հայհայի ինձ ոտից գլուխ: Հասարակութիւնը... Հասարակութիւնը անցնում է մօտովը անդգայ կամ թէ տհաճ ծամածուութեամբ. տիկիները կասեն մենակ, «ah comme il est laid ce [սլուկ]»¹⁾ ու շորոր տալով կ'անցնեն հետեւեալ պատկերին, «աղջկան ու կատուին», որին նայելով կ'ասին «շատ, շատ սիրուն է», կամ թէ գրա նման մի ուրիշ բան: Եղան աչքերով լուրջ պարոնները ապուշ կերպով կը նայեն, աչքները կը գցեն պատկերների ցանկին, ոչ էլ բառանշեւու, ոչ էլ ֆունչացնելու նման ձայն կ'արձակեն և հանգիստ կը շարունակեն ճանապարհները: Ու գուցէ միայն մի որ և է պատանի կամ մատաղահաս օրիորդ ու շագրութեամբ կանգ առնի պատկերիս առաջ կտաւի վերայից նայող հալ ու մաշ աչքերի աղէկտուր հայեացքում կարգայ այն մղկիսը, որ ես ամիսփեցի նրանց մէջ: Լաւ, իսկ յետո՛յ: Պատկերը հանդէս դրեցին, առան ու տարան: Ի՛նչ կը լինի իմ օրս: Այն, ինչ որ զգացել, ինչով տանջւել եմ վերջին օրերս, կը կորչի՞ անհետ: Կը վերջանա՞յ ամեն բան միայն վրդովմունքով, որից յետոյ անդորրութիւն կիջնի իմ վերայ, ու կսկսեմ փնտռել անմեղ նիւթեր... Անմեղ նիւթ... Յանկարծ միտքս ընկաւ, թէ ինչպէս ծանօթներիցս մէկը պատկերների ցանկ կազմելիս գուռաց գրագրին:

— Մարտինով, էլ գրի՛. № 113: Սիրոյ երկրորդ տեսարան՝ օրիորդ վարդից հոտ է քաշում:

Կսկսե՞մ էլի առաջւայ պէս վարդից հոտ քաշել թէ ընկերից չուրս կը գա՞մ:

Է.

Դ Ե Դ Ո Վ

Բեաբիները համարեա վերջացրել է իւր ժխուկը, այսօր ինձ կանչեց նայեմ: Ես նրա մօտ գնացի կանխակալ կարծիքով և, հար-

¹⁾ Ս', ինչ անճոռնի է խլուկը:

կաւոր է ասել, կարծիքս պէտք է փոխէի: Շատ զօրեղ տպաւորութիւն է գործում: Շատ լաւ է քաշած ու ճարտարութեամբ ներկերը քսած: Ամենից լաւը այդ Ֆանտաստիկական և միևնույն ժամանակը չափազանց ճիշտ բնական լուսաւորութիւնն է: Անկասկած՝ նշանաւոր պատկեր կը լինէր, եթէ որ նիւթը այդպէս օտարոտի և վայրենի չը լինէր: Լ.-ն բոլորովին համաձայն է ինձ, եկող շարաթլրագրում կը տպւի նրա յօդաճճը: Տեսնենք ի՞նչ կասի այն ժամանակ Բեաթրիկները Լ.-ին ի հարկէ դժւար կը լինի քննել նրա նկարը տեխնիկայի կողմից, բայց նա կը կարողանայ խօսել նրա նշանակութեան մասին գեղարուեստի տեսակէտից, որին չի կարելի և չը պէտք է ստորացնել ծառայեցնելով նրան ինչ որ ստոր և անորոշ գաղափարներ:

Այսօր Լ.-ն ինձ մօտ էր: Շատ գովեց նկարս: Մի քանի նկատողութիւններ արեց զանազան մանր մոլեր պակասութիւնների մասին, բայց ընդհանրապէս վերցրած շատ գովեց: Երանի պրօֆեսսորներն էլ նրա աչքով նայէին նկարիս: Մի՞թէ ես վերջ ի վերջոյ չեմ ստանայ այն, որին ձգտում է ձեմարանի իւրաքանչիւր աշակերտ— ոսկէ մէդալ: Մէդալ, չո՛րս տարի արտասահմանում, այն էլ վարչութեան հաշտով, ասկազայում—պրօֆեսսորութիւն: Զէ, ես չեմ սխալւել, թողնելով այդ տիւր, ձանձրալի զբաղմունքը, այդ կեդոտո դործը, ուր ամեն քայլում հանդիպում ես մի որ և է իսլուկի:

Ը.

Ր Ե Ա Բ Ի Ն Ի Ն

Պատկերս ծախեցի. տարան Մոսկա: Փողերը ստացայ և, ընկերներին պահանջով, նրանց համար քէֆ սարքեցի «Վիէննայում»: Զեմ իմանում, երբեանից է սովորութիւն մտել, երիտասարդ նկարիչների բոլոր քէֆերը այդ հիւրանոցի անկիւնի դահլիճում են կատարում: Դա մի բարձր առաստաղով մի մեծ սենեակ է՝ ջահով, բրօնզէ կանթեղներով, հնութիւնից ու թութութիւնի ծիւից սեւացած գորգերով ու կահկարասիքով, դաշնամուրով, որ իւր կեանքումը շատ չարչարանք է քաշել խամ երաժիշտների սանձարձակ մատներին տակ: Մի-

միայն ահագին հայելին է նոր, որովհետև նա տարին մի երկու երեք անգամ փոխում է, այդ լինում է այն ժամանակ, երբ՝ այդ դահլիճում նկարիչների տեղակ` ջահել վաճառականներն են քեֆ անում ¹⁾։

Շատ մարդ հաւաքւեցին. ժանրիստներ, պէյզաժիստներ ու քանդակագործներ, երկու՝ ինչ որ փոքր լրագիրների՝ ընցենզենտ, մի քանի կողմնակի մարդիկ Սկսեցին խմել ու խօսել։ Այն ժամից յետոյ արդէն ամենքը մի տեղ էին խօսում, որովհետև բոլորն էլ քեֆովա-ցել էին։ Սա էլ նոյնպէս միտս է, որ ինձ վեր բարձրացրին ու սկսեցին ճոճել և ես ճառ ասացի։ Յետոյ համբուրեցի ընցենզենտի հետ ու հետը ողջում` Թաս (ծրսթրսաֆթ) խմեցի։ Շատ խմեցինք, խոսեցինք ու համբուրեցինք և ցրւեցինք առատուալ դէմ ժամի չորսին։ Կարծեմ, երկու հոգի թեք ընկան քնելու «վիէննայի» հէնց նոյն անկիւնի համարում։

Սա հազիւ տուն հասաւ ու առանց հանելու ընկաւ անկողնիո վերայ։ Սկզբում ինձ այնպէս էի զգում ինչպէս նաւում ալեկոծու-թեան ժամանակ, ինձ թւում էր թէ սենեակը ճոճւում ու պտոյտ գալիս, ես ու անկողինս էլ հետը։ Այդ երկու բոլոր շարունակեց, յետոյ քունս տարաւ։

Քունս տարաւ, քնեցի և զարթնեցի շատ ուշ։ Գլուխս ցաւում է. կարծես արձիճ լցրած լինին մէջը։ Երկար ժամանակ չեմ կարո-նում աչքերս բանալ. բանալուց յետոյ աչքիս է ընկնում դառարկ նկարակալը առանց պատկերի։ Նա յիշեցնում է ինձ այն բոլորը, ինչ որ վերջին օրերս քաշել էի, և ահա բոլորը նորից, սկզբից... Օ՛հ, Աստուած իմ, պէտք է մի կերպ վերջացնել։

Գլուխս քանի գնում, աւելի է ցաւում, մի տեսակ մշուշ է իջ-նում վրաս։ Քունս տանում է, զարթնում եմ ու նորից քնում։ Ու չեմ իմանում, մեռելային խաղաղութիւն է չորս կողմս, թէ խա-ցուցիչ աղմուկ, ձայների քաղօս, օտարոտի ականջի համար սարսա-փելի։ Պուգէ և այդ խաղաղութիւն է, բայց նրանում մի բան զրըն-գում ու չիւխկում է, պտուռում ու թռչում է։ Կասես ահագին ահ-

¹⁾ Հարուստ վաճառականները հարբած ժամանակ սիրում են ջարդել հիւրանոցի հայելիները։

ուելի ջրմուղ ջուր է դուրս տալիս անտակ անդունդից, դղրդալով գնում գալիս է, և լսում են թափուղ ջրի խուլ որոտումներն ու մեքենայի հարւածները: Ու այդ բոլորի միջից մի ձայն, մի անվերջ, ձիգ, սրտաձմլիկ ձայն: Ուզում եմ բաց անել աչքերս, վեր կենալ, մօտենալ պատուհանին, բանալ, լսել կենդանի հնչուններ, մարդու ձայն, կառքի դղրդոց, շան հաչոց և աղաւտել այս անվերջ աղմուկից, Բայց ոչոք չի պատում: Երէկ հարբել էի: Պէտք է մնամ պարկած ու լսեմ, լսեմ անվերջ:

Էլի զարթնում եմ ու նորից քնում: Նորից մի տեղ մի բան շրխկում ու դղրդում է աւելի ուժգին, աւելի մօտ ու աւելի որոշ: Հարւածները մօտենում են և խփում են իմ զարկերակի հետ: Իմ մէջս են նրանք, գլխումս են, թէ ինձնից դուրս: Զի՛լ, բա՛րձ, պարզ... մէկ-երկու, մէկ-երկու... խփում է մետաղի ու էլի մի ինչ որ բանի: Ես պարզ լսում եմ թուջին (чыгуны) կաշելը: Թուջը ղողանջում է ու ղողում: Մուրճը սկզբում խուլ շրջպում է, կարծես կակուղ բանի է խփում, յետոյ աւելի ու աւելի զիլ է ձայն հանում և, վերջապէս, ահագին կաթսան ղողանջում է զանգի նման: Յետոյ դադարում է, յետոյ էլի սկսում է կամաց, բարձրանում, բարձրանում է և դարձեալ լսում է անտանելի, խլացնող ղողանջիւնը: Նա, իսկը այդպէս է. սկզբում կակղացրած, հրաշէկ երկաթին են խփում, իսկ յետոյ երկաթը սառում է. կաթսան ղողանջում է, երբ մեխի գլուխը պնդանում է: Հասկացայ, Բայց ա՛յն, այն մի՛ւս ձայները... Մի՛ն ինչ է: Ես աշխատում եմ հասկանալ, թէ այն ինչ ձայներ են, բայց մշուշի նման մի բան պատում է ուղեղս: Թւում է, թէ հէ՛ս է կը ցիշեմ, հէ՛ս է ա՛յ պտտում է գլխումս, պտտում է ուղեղումս ու տանջում, բայց ինչ է—չեմ իմանում: Ինչ անում եմ չեմ կարողանում ըմբռնել... Թող մնայ: Ես գիտեմ ինչ է, միայն թէ չեմ ցիշում:

Եւ աղմուկը շատանում ու քշանում է, երբեմն հասնելով զարհուրելի սաստկութեան, երբեմն կարծես բոլորովին անհետանալով: Ու ինձ թւում է, թէ աղմուկը չի անհետանում, այլ ես ինքս եմ այդ ժամանակ անհետանում, կորչում մի տեղ, ոչինչ չեմ լսում, չեմ կարողանում ձեռներս շարժել, կոպերս բարձրացնել, աղաղակել: Մարմինս քարանում է, զարգանդ է ընկնում վրաս, և ես զարթնում

եմ ջերմի մէջ, քրտնքակոխ։ Զարթնում եմ, բայց ոչ բոլորովին, քնից զարթնելով մի ուրիշ քնի մէջ եմ ընկնում։ Թւում է ինձ, թէ դարձեալ գործարանում եմ գտնւում, բայց ոչ այն գործարանում, որտեղ Դեղովի հետ էինք։ Սա աւելի ահագին ու մռայլ է։ Զորս կողմից տարօրինակ, չը տեսնւած ձևի, վիթխարի վառարաններ են։ Բոցը խուրձ խուրձ դուրս է թռչում նրանցից ու մրոտում շինութեան, արդէն վաղուց ածուխի նման սևացած՝ պատերն ու կոտորը։ Մեքենաները շարժում են ու չիսկում, և ես հազիւ եմ անցնում պտուղող անիւների ու արագաշարժ, տատանող փոկերի (решётки) միջով։ Ու մի տեղ մարդու նշոյլ չի երևում։ Հեռւում մի տեղ աղմուկ ու դղրդոց է լսւում. այնտեղ են բանում։ Այնտեղից կատաղի աղաղակների ու զարհուրելի հարւածների ձայներ են գալիս. վախենում եմ այնտեղ գնալ, սարսափում եմ, բայց կարծես մէկը ինձ բռնում ու քաշում է, և հարւածները քանի գնում աւելի սաստկանում են, աղաղակները քանի գնում աւելի ահուկի են դառնում։ Սև ահա, այդ բոլորը խառնւում իրար, դժոխային աղմուկ է դառնում և ես տեսնում եմ... Տեսնում եմ, տարօրինակ, անձուռնի էակ գալարւում է գետնին ամեն կողմից վրան թափւող հարւածներից։ Մի ահագին խումբ մարդիկ ինչով պառաշի թակում են։ Այգտեղ բոլոր իմ ծանօթներս կատաղած դէմքերով լսփում են մուրճերով, քլունկներով, փայտերով, բռունցքներով այդ էակին, որին չեմ կարողանում համապատասխան անուն ջոկել։ Նս գիտեմ, որ դա — էլի նա է. վազում եմ առաջ, ուղղում եմ գոռալ, «կացէ՛ք, դադարեցէ՛ք, ինչա՞ն էք թակում և յանկարծ տեսնում եմ մի գունատ, ալլանգակած, զարհուրելի մի դէմք, զարհուրելի, որովհետև այդ իմ սեպհական դէմքս է։ Նս տեսնում եմ, թէ ինչպէս ես ինքս, մի ուրիշ ես ինքս, բարձրացնում է մուրճը, որ կատաղի հարւած հասցնի...

Այն ժամանակ մուրճը ընկաւ իմ զագաթիս։ Ամեն բան անհետացաւ, մի քիչ ժամանակ գիտակցութիւնս դիւրամբռնում էր մի տեսակ խաւար, խաղաղութիւն, դառարկութիւն ու անշարժութիւն, իսկ մի քիչ անցնելուց յետոյ ինքս էլ ուր որ անհետացայ, կորայ...

Բեաբինինը ուժասպառ մինչև երեկոյ պարկտժ էր անկողնում։ Վերջապէս այլազգի տանտիկնոջ միտքը գալով, որ իւր տնւորը այսօր ոչ մի անգամ սենեակից դուրս չի եկել, խելքը կտրեց մտաւ նորա մօտ։ տեսնելով խեղճ երիտասարդին, որ թաւալւում էր սաստիկ տենդի մէջ և զաւանցում էր, վախեցաւ, ինչ որ բացականչեց իւր անհասկանալի բարբառով ու ուղարկեց աղախնին բժշկի յետևից։ Բժիշկն եկաւ, զարկերակը նայեց, ակնջ դրեց, ինչ որ քթի տակին առաց, նստեց սեղանի մօտ, դեղատոմսը գրեց ու գնաց, իսկ Բեաբինինը շարունակում էր տապակ տապակ դալ ու զառանցել։

Թ.

Դ Ե Դ Ո Վ

Խեղճ Բեաբինինը հիւանդացել է երեկւայ քէֆից յետոյ։ Գնացի մօտը, պարկած էր ուշասպառ։ Տանտիկինը մօտն է, նա է պահում հիւանդին։ Տանտիկնոջը փող տւեցի, որովհետև Բեաբինինի սեղանի արկղում մի կոպէկ էլ չը կար, չեմ իմանում, անիծեալ կինն է բոլորը թռցրել թէ, կարելի է, բոլորը թողել է Վիէննայում։ Պէտք է ասած, երէկ կարգին քէֆ արեցինք. շատ ուրախ անցաւ. ես ու Բեաբինինը ողջում-թաւ խմեցինք։ Լ.-ի հետ էլ խմեցի։ Շատ լաւ հոգու տէր է այդ Լ.-ն և ինչպէս լաւ է հասկանում գեղարւեստը։ Ոչ ոք այնպէս չի հասկացել այն, ինչ որ ես ուզել եմ արտայայտել իմ պատկերով, ինչպէս նա իւր վերջին յօդաճում։ չեմ կարող տեսլ որքան շնորհակալ եմ նրանից զորա համար։ Պէտք է մի փոքրիկ բան նկարել, օ Լա Կլեւեր մի բան, և ընծայել նորան։ Նա, լաւ միտս եկաւ, նորա անունը Ալեքսանդր է. վաղը չէ արգեօ՞ք նորա տօնը։

Բայց խեղճ Բեաբինինի բանը շաա կարող է վատանալ. նորա մեծ պատկերին դեռ շատ կայ վերջանալու, իսկ մրցանակի օրը մօտենում է։ Եթէ հիւանդութիւնը մի ամիս քաշեց, մէզա՛լ չի ստանայ։ Այն ժամանակ—մնաց բարև արուստահման։ Ես մի բանով շատ ուրախ եմ, որ, սէյդաժիստ լինելով, նորա հետ չեմ մրցում, իսկ նորա ընկերները՝ երևի՛ ուրախութիւնից ձիաները շփում են։ Քիչ բան չի, մի տեղ աւելանում է։

Բայց Բեաբինինին անխնամ չի կարելի թողնել, պէտք է տա-նել հիւանդանոց։

Ժ.

Ր Ե Ա Ր Ի Ն Ի Ն

Այսօր, երկարատև ուշասպառւի՛ց սթափւելով, երկար ժամանակ աշխատում էի հասկանալ թէ որտեղ եմ: Սկզբում մինչև անգամ չէք կարողանում հասկանալ, որ այդ աչքիս առաջ ընկած երկայն սպիտակ ծրարը իմ սեպհական մարմինն է վերմակում փաթաթած: Մեծ դժւարութեամբ գլուխս դէպի աջ ու ձախ դարձնելով, որից ականջներումս սկսեց խշշալ, ես տեսայ աղօտ լուսաւորւած մի սենեակ երկու կարգ մահճակալներով, որոնց վերայ պարկած էին վերմակներում կոլուած հիւանդներ. յետոյ մի ինչ որ ասպետ սղնձէ զրահներով, որ կանգնած էր սպիտակ վարագոյրները քաշած մեծ պատուհանների արանքին և որ, ինչպէս յետոյ երևաց, ահադին լացարանն էր, Քրիստոսի պատկերը անկիւնում աղօտ վառւող կանթեզով, երկու ահագին պատի վառարան: Ասեցի հարևանիս հանդարտ, ընդհատող շնչառութիւնը, մի հեռու տեղ պարկած հիւանդի հեծկտող հառաչանքը, մի ուրիշի հանդարտ ֆշշոցը և պահապանի հսկայական խռմիոցը. պահապանին երևի յանձնել էին հսկել գիշերը մի վտանգաւոր հիւանդի, որ՝ կարելի է՝ դեռ կենդանի է, կարելի է արդէն մեռել է ու պարկած է այստեղ նոյնպէս, ինչպէս և մենք, կենդանի մնացածներս:

Մենք կենդանի մնացածներս... «կենդանի եմ», մտածեցի ես և մինչև անգամ կամաց արտասանեցի այդ բառը: Եւ յանկարծ հէնց որ գիտակցեցի, թէ ես հեռու եմ մահից, թէ առաջիս դեռ ամբողջ կեանք կայ, որին ես անպատճառ կը կարողանամ ուզածս ուղղութիւնը տալ (օ՛, անպատճառ կը կարողանամ) հոգիս լցւեց մի տեսակ քաղցր, ուրախ ու մեղմ խանդաղատանքով, որ ես չէի զգացել մանկութիւնիցս ի վեր և ես, թէև դժւարութեամբ, պտտւեցի կողքիս վերայ, ոտներս կուչ ածեցի, ձեռքս դրի գլխիս սակը և քնեցի բոլորովին այնպէս, ինչպէս մարդ քնում է երեխայ ժամանակը, երբ՝ պատահում է՝ զարթնում ես գիշերը անկողնում մօրդ կողքին, երբ քամին թխթխկացնում է պատուհանը, բուքը ողբաձայն ունում է վառարանի ծխնելոյզում, իսկ գերանները ճռճում

են սաստիկ ցրտիցը, և սկսում ես կամաց լաց լինել կամ վախից համ էլ մօրդ վերկացնելու համար, նա զարթնում է, քունը գլխին համբուրում է քեզ, խաչակնքում է և զուհ հանգստանում, կծիկ ես գալիս ու քնում ես քաղցր զգացմունքով փոքրիկ սրտումդ:

Տէ՛ր Ասուած, որքա՛ն թուլացել եմ: Այսօր փորձեցի վերկենալ ու գնալ իմ մահճակալիս մօտիցը դիմացի հարեանիս, տենդից առողջացող մի ուսանողի, մահճակալի մօտ. քիչ էր մնում վալր ընկնէի կիսաճանապարհին: Բայց գլուխս մարմնից շուտ է առողջանում: Նոր որ ուշքի եկայ, համարեա ոչինչ չէի յիշում, մինչև անգամ մօտ ծանօթներիս անունները դժարութեամբ էի մտաբերում: Այժմ բոլորը յիշում եմ, բայց ոչ անցեալ իրականութեան, այլ երազի նման: Այժմ նա ինձ չի տանջում, չէ՛: Հիներ անցել է անդառնալի կերպով:

Դեղովն այսօր ինձ մի կապոց լրագիրներ է բերել, որոնց մէջ գովուում են իմ «խլուկը» ու նրա «Առաւօտը»: Մենակ Լ.-ը չի գովել ինձ: Ասենք, այժմ ինձ համար միևնոյնն է: Այդ հեռու, շատ հեռու է ինձանից: Դեղովի համար շատ ուրախ եմ. մեծ ոսկէ մէդալ է ստացել ու շուտով արտասահման կը գնայ: Շատ գոհ ու բախտաւոր է, էլ ասել չի լինի, ժպիտը երեսիցը սկի վայր չի գալիս: Խնձից հարցրեց, թէ այս տարի հիւանդութիւնն իսանգարեց միտք ունեւ եկող տարի մրցումին մասնակցելու: Պէտք էր տեսնել, թէ ինչպէս աչքերը չուեց երբ որ ես նրան պատասխանեցի, «ոչ»:

— Կատակ չէ՞ք անում:

— Բոլորովին լուրջ եմ ասում, պատասխանեցի ես:

— Հապա ի՞նչ պէտք է անէք:

— Տեսնենք, մի բան կանեմ էլի:

Նա իմ մօտից բոլորովին շարած գնաց:

ԺԱ.

Դ Ե Դ Ո Վ:

Այս երկու շաբաթը անորոշութեան, յուզմունքի, անհամբերութեան մէջ անցկացրի և միայն այժմ հանգստացայ, նստելով Վարչափայի երկաթուղու վագոնը: Հաւատալս չի գալիս. ե՛ս—ճեմարանի թոշակաւոր, նկարիչ, ե՛ս—չորս տարով արտասահման եմ գնում արեւստս կատարելագործելու համար: Vivat Akademia:

Բեաբինին, Բեաբինին: Այսօր փողոցում երբ որ կառք էի նստում վօկզալ գնալու համար պատահեցի նրան: Ննորհաւորում եմ, ասում է, ինձ էլ շնորհաւորեցէք:

—Ինչի՞ շնորհաւոր եմ:

—Հէնց այս լոպէիս քննութիւն տւեցի ուսուցչական սեմինարիա մտնելու:

Ուսուցչական սեմինարիա: Նկարիչ, տաղանդ: Գիւղում հօ՛ բոլորովին կը կորչի: Գիտ չէ, բա ինչ է:

Այս անգամ Դեղովի ասածը ճիշտ դուրս եկաւ. Բեաբինինը, իրաւ որ, յաջողութիւն չ'ունեցաւ: Բայց զրա մասին յետոյ, մի ուրիշ ժամանակ կը խօսենք: